1 / Národní obrození

Národní obrození probíhalo v několika etapách od 70. let 18. století. Tehdy vládla Marie Terezie a Josef II., který provedl významné osvícenské reformy, např. bylo zrušeno nevolnictví, zavedena náboženská svoboda, zrušena cenzura aj.
Hlavním posláním obrození byla obrana českého jazyka, jako jazyka literárního, školského (odborného) i úředního a snaha o zpřesnění obrazu české minulosti – vznik učeneckých společností, např. Královská česká společnost nauk. Ve druhé polovině 18. století mluvil česky jen venkovský a městský lid. Čeština nebyla v této době schopna vyjádřit vědecký obsah, kromě toho neexistovalo ani česky čtoucí vzdělanecké publikum. Odborná literatura byla psána německy, příp. latinsky.
Národní obrození datujeme do 50. let 19. století, kdy vychází vrcholná díla od B. Němcové Babička a Erbenova Kytice.

2 / Josef Dobrovský

Nejvýraznější osobnost 1. etapy obrození, osobnost evropského významu a proslulosti. Takřka celé své dílo napsal německy (případně latinsky). Je třeba si uvědomit, že němčina nebyla pro Dobrovského volbou, ale jedinou možností, jelikož čeština nebyla v jeho době schopna vyjádřit vědecký obsah. Kromě toho neexistovalo ani česky čtoucí vzdělanecké publikum, proto nevěřil v možnost plného rozvoje české národní literatury. Dobrovský se po latinském a německém vzdělání v církevních školách, které bylo ve své době typické, začal zajímat o český jazyk, staročeská a staroslověnská literární díla až jako takřka dospělý. Zabýval se zejména textovou kritikou. Usiloval o nezkreslený obraz skutečnosti. Věta, kterou často používal, zní: „Důkazů sobě žádám, ne tvrzení. Požaduji svědectví, spolehlivá svědectví, nikoli možnosti – ale důkazy.“ Ve svém díle poskytuje obraz historického vývoje češtiny, ale upevňuje i jazykové normy. Nejpodstatnější dílo v této oblasti je Zevrubná mluvnice českého jazyka (1809), ve které stanovil základní pravidla pro skloňování a časování.

3 / Josef Jungmann

Josef Jungmann je vůdčí osobností druhé fáze obrození. Byl to jazykovědec. Jazyk má být podle Jungmanna schopný dále se rozvíjet a sloužit i náročným potřebám vědy a literatury. Na rozdíl od Dobrovského českému jazyku plně důvěřoval.
Stěžejním dílem je pětisvazkový Slovník česko-německý, na kterém pracoval více než 30 let. Stal se základem pro jazykovou zásobu nové češtiny. Jungmann vytvářel i nová slova (= neologismy), která v češtině dosud chyběla. Slovník obsahoval 120 000 slov a prokazoval, že slovní zásoba češtiny je schopna přeložit dobově prestižní díla evropské literatury.
Jungmann se také zabýval historií literatury; podává úplný soupis české literární produkce. Množství shromážděného materiálu ohromovalo jeho současníky. V neposlední řadě přeložil do češtiny řadu děl evropského formátu.

4 / František Palacký

Hlavní náplní jeho práce se stala historie. Jeho obsáhlé Dějiny národu českého v Čechách i v Moravě jsou dílem mimořádným už svým rozsahem, české vydání má deset svazků. Zajímavé je, že jednotlivé díly nebyly vydávány v časovém sledu dějin. Palacký psal zpočátku své Dějiny německy a do češtiny se překládaly. Později tomu bylo naopak, psal česky a překládalo se do němčiny.
Přípravné práce na Dějinách trvaly Palackému třináct let. Potřebné materiály sbíral nejen ve všech českých, ale i ve všech předních evropských archivech. Velmi často podnikal studijní cesty po Čechách, ale i po zahraničí (Německo, Itálie, Francie, Švýcarsko). Palackého pohled na české dějiny však nebyl jednostranný. Časté střetávání českého a německého se u něho nezřídka objevuje i jako kladné ovlivňování a obohacování. S tímto pojetím by ne všichni obrozenci souhlasili. I tak je považován za zakladatele vědeckého bádání v této oblasti.

5 / Proměna pojetí češství

Vlastenectví není zpočátku pojímáno jazykově a etnicky, nýbrž teritoriálně (podle území). Čechem byl každý obyvatel zemí Království českého bez rozlišení původu či mateřského jazyka. Čechem tak byl ten, kdo žil na území Čech. Druhá etapa obrození zaznamenává klíčovou proměnu v otázce „Kdo je Čech?“ Za Čecha není považován ten, kdo žije na území zemí Koruny české, ale ten, kdo mluví česky. Vlastenectví je tak založeno na jazykovém pojetí národa. Tím se ocitli mimo rámec národa v Čechách žijící Němci i jinojazyčná pobělohorská šlechta.

6 / Kramářské písně

Pro většinu českého publika plnily zpravodajskou funkci (místo novin) tzv. kramářské písně. Vycházely z tradice předchozích století. Spojovaly text s prodavačovým vystoupením v „divadle jednoho herce“. Převážně šlo o jednoduché slohové vyjádření. Hlavními tématy byly vraždy, přírodní katastrofy, kuriózní události. Vázaly se na příležitost trhů a náboženských poutí. Postupně ztrácely na významu, i když si udržely publikum po celé 19. století.

7 / Knížky lidového čtení

Od počátku obrození měla próza poměrně početnou základnu čtenářů, ta však byla omezena na sociálně nižší, především venkovské publikum. Knížky lidového čtení vycházely v laciné úpravě. Jednalo se o dobrodružné a morálně naučné příběhy. Častým námětem byl pozdní středověk.
V prvé etapě obrození se nesetkáváme s pokusem o náročnější tvorbu, což bylo podmíněno nutností ekonomické prosperity nakladatele – pro náročnější knihu by těžko hledal odbyt.
Postupně však začínají vznikat prózy, které přenášely děje do českého prostředí. Nejvýznamnějším autorem byl Prokop Šedivý. V jeho knížkách převažuje sklon k zábavnosti, které často dosahuje pomocí drastických efektů. Oblíbené byly i čarodějnické povídky.

8 / Divadlo

Divadlo se rozvíjelo pouze s velkými obtížemi, naráželo ze všech literárních druhů na největší překážky, zejm. sehnat provozu odpovídající prostory. První stálé divadlo v Praze zřídil Magistrát, a to až v roce 1738 divadlo v Kotcích, které bylo zaměřeno především na operu. 1783 je otevřena nová divadelní budova – Nosticovo divadlo (dnešní Stavovské). Dramaturgický plán se však zaměřuje na německou činohru a italskou operu. České hry tu mohou být zařazeny jen v neděli v odpoledních hodinách před hlavním německým představením. I to je v r. 1806 zakázáno s odůvodněním, že se budova nestačí dostatečně vyvětrat před hlavním představením.
I přes velké obtíže byl význam divadla zásadní – postupně se stalo střediskem českého vlasteneckého života. V letech 1786 bylo vybudováno vlastenecké divadlo Bouda na dnešním Václavském náměstí. Mělo kapacitu 300 diváků, odehrálo se zde 300 her (6 her za měsíc s minimálním počtem repríz!), v roce 1790 je Bouda díky nevyhovujícím podmínkám stržena.
Divadlo zůstalo závislé na spolupráci nadšených ochotníků. Lidé se chodí stále do divadla především bavit, tomu odpovídá i repertoár. Není možnost zařadit náročnější hry – „boj o českého diváka“.

9 / Noviny

České noviny jsou na konci 18. století omezeny na zpravodajství psané neosobním stylem, informace byly často přejímány „z druhé ruky“, ke čtenáři se dostávaly s podstatným, někdy až mnohaletým zpožděním. Noviny měly velmi malý prodej. V 70. letech se ze 100 kusového nákladu Pražských poštovských novin prodaly 4 výtisky. V 90. letech přebírá vydavatelství novin Matěj Václav Kramerius, přejmenuje je na Krameriusovy c. k. vlastenecké noviny a zvyšuje počet předplatitelů na dobově senzačních 900. Vedle zpravodajství přináší zárodky reportáží z evropské politiky, zejm. válečného dění.
V další etapě Národního obrození nápadně roste počet druhů novin, rozrůstá se i čtenářská základna, ale i publikační možnosti českých autorů. Noviny mají i své přílohy.

10 / Almanachy

V pobělohorském období neexistuje české čtenářstvo náročnější poezie. Poezie se tak stává experimentálním uměním, které si získalo jak odbornou pozornost, tak mecenášskou záštitu šlechtických kruhů. Prvé pokusy o novočeské básnictví se soustředily kolem almanachů (= básnických sbírek). Ty přinášely ukázky ze starší české poezie, překlady z evropských básnických děl, ale i vlastní básně, které však tvořily umělecky nejslabší část. Chudá slovní zásoba neumožňovala vytváření složitějších metafor ani využití zvukové stránky slova (= eufonie). První almanachy přináší skupina kolem Václava Tháma, pokročilejší úroveň vlastní poezie přináší almanachy Antonína Jaroslava Puchmajera.